

Adam Drobnik

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
e-mail: adam.drobnik@ue.katowice.pl

HYBRYDYZACJA ROZWOJU REGIONÓW EUROPY ŚRODKOWEJ

HYBRIDIZATION OF THE CENTRAL EUROPE REGIONS' DEVELOPMENT

DOI: 10.15611/pn.2017.477.06

JEL Classification: R11

Streszczenie: W artykule podjęto problematykę oceny dynamiki rozwoju regionów Europy Środkowej na rzecz identyfikowania różnic w tendencjach wzrostu. Jego celem jest z jednej strony empiryczna weryfikacja podstawowego wymiaru ekonomicznej prężności regionalnej (*regional economic resilience*), związanego z PKB, z drugiej zaś podjęcie próby wyjaśnienia znaczących zróżnicowań dynamiki rozwoju gospodarczego regionów Europy Środkowej w kontekście koncepcji hybrydyzacji. Wnioski wynikające ze wstępnych badań prowadzonych dla regionów Europy Środkowej wydają się kontestować powszechnie uznawane zależności dotyczące dynamiki rozwoju, zgodnie z którymi regiony większe, o wyższej randze i większej gęstości zaludnienia, cechuje większa dynamika rozwoju społeczno-gospodarczego. Tego rodzaju niespójność może sugerować pojawienie się nowych, hybrydowych wzorców rozwoju, wynikających ze współwystępowania mechanizmów neoliberalnego kapitalizmu, dziedzictwa postsocjalistycznego oraz globalizacji.

Słowa kluczowe: dynamika rozwoju, hybrydyzacja, regiony Europy Środkowej.

Summary: The article refers to the issues linked with the assessment of development dynamics of the Central Europe regions in the contexts of development tendencies differences identification. The aim of the paper is on the one hand the empirical verification of basic dimension of economic regional resilience, i.e. GDP indicator and on the other, the attempt to explain significant differences in economic development dynamics of the Central Europe regions in the light of hybridization concept. The conclusions drawn from preliminary analysis carried out for the Central Europe regions seem to impair widely recognized relations referring to development dynamics, according to which bigger regions having higher rank and higher population density are characterized by higher socio-economic development dynamics. This kind of inconsistency may suggest the emergence of new hybrid models of development resulting from the co-existence of neoliberal capitalism mechanisms, post socialist legacy and globalization.

Keywords: development dynamics, hybridization, regions of Central Europe.

1. Wstęp

Artykuł stanowi wprowadzenie do badań empirycznych nad zagadnieniami zmian w zakresie dynamiki rozwoju regionów Europy Środkowej, rozpatrywanych w kategoriach hybrydyzacji rozwoju. Zaprezentowana analiza jest konsekwencją wyników projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki (nr 2011/01/B/HS5/03257) pn.: „Koncepcja ‘urban resilience’ a miasta przemysłowe w Europie”, realizowanego w latach 2011-2014 przy wsparciu międzynarodowej sieci badawczej Regional Studies Association pn.: „Transition and Resilience for Post-Industrial Agglomerations in Central Europe” w latach 2011-2013. Celem jest z jednej strony empiryczna weryfikacja podstawowych wymiarów ekonomicznej prężności regionalnej (*regional economic resilience*), jak dynamika PKB, z drugiej zaś podjęcie próby wyjaśnienia znaczących zróżnicowań dynamiki rozwoju regionów Europy Środkowej w kontekście koncepcji hybrydyzacji.

Tak sformułowane zagadnienie jest uzasadnione przez następujący problem badawczy: w jaki sposób weryfikować i oceniać zróżnicowanie dynamiki rozwoju regionów Europy Środkowej w oparciu o koncepcję hybrydyzacji. Regiony środkowo-europejskie w latach 2000-2011 rozwijały się w warunkach dużej zmienności zewnętrznych uwarunkowań rozwoju. Z poznawczego punktu widzenia ważne wydaje się wykazanie, w jakim stopniu poszczególne ośrodki regionalne – poziomu NUTS2 – różnicowały się pod względem dynamiki PKB. Należy podkreślić, iż uzyskane wyniki badań stanowią zaledwie przyczynek do dalszych analiz na rzecz poszukiwania szczegółowych czynników zmienności trajektorii rozwoju, szczególnie w kontekście koncepcji hybrydyzacji.

2. W kierunku koncepcji hybrydyzacji rozwoju terytorialnego

Zagadnienie hybrydyzacji rozwoju staje się w ostatnich latach coraz częściej przywoływanym fenomenem na rzecz wyjaśnienia różnorodnych, często nieciągłych i o wysokim poziomie zróżnicowania, tendencji rozwoju nie tylko w kontekście gospodarki miejskiej i regionalnej. Generalnie zdaniem Patkara i Keskara [2014] hybrydyzacja jest częścią współczesnej dynamiki wzrostu, ma stosowną typologię i rzutuje na przestrzenną organizację systemów społeczno-gospodarczych. Za główną jej przyczynę uznaje się konieczność szybkiej transformacji produkcji w kosmopolitycznym, zglobalizowanym świecie [Patkar, Keskar 2014].

Kategoria hybrydy i hybrydyzacji jest obecna w różnych wymiarach aktywności społeczno-ekonomicznej i środowiskowej. Pojęcia „hybryda”, „hybrydyzacja”, „rozwój hybrydowy” znajdują swój wyraz w pracach odnoszących się do:

- globalizacji, gdzie hybrydyzacja pojmowana jest jako „ciągłe mieszanie kultur” [<http://www.dictionary.com/browse/hybrid>],
- nanostruktur, gdzie hybrydyzacja utożsamiana jest z procesem mieszania orbit atomów na rzecz stworzenia nowych orbit [<http://www.chemicool.com/definition/hybridization.html>],

- aplikacji mobilnych, gdzie hybrydyzacja oznacza łączenie technologii i oprogramowania WEB z oprogramowaniem pierwotnym danego urządzenia mobilnego [<http://developer.telerik.com/featured/>],
- przemysłu samochodowego, gdzie pojazdy hybrydowe zasilane są przez silnik spalinowy na paliwo konwencjonalne oraz silnik elektryczny wykorzystujący energię zgromadzoną w baterii akumulatorowej [http://www.afdc.energy.gov/vehicles/electric_basics_hev.html],
- ochrony środowiska, gdzie podejście hybrydowe oznacza adresowanie i podejmowanie działań prośrodowiskowych we współpracy z lokalną społecznością i instytucjami krajowymi poprzez działania łagodzące oparte na agendach politycznych [Rio Declaration 1992],
- medycyny, gdzie system hybrydowy dotyczy między innymi rozwiązań w zakresie usztywnienia układu kostnego wraz z wielokanałową funkcjonalną elektroniczną stymulacją umożliwiającą poruszanie się [<http://www.rehab.research.va.gov/jour/09/46/3/Kobetic.html>],
- energetyki, gdzie system hybrydowy łączy nowe technologie odnawialnych źródeł energii z tradycyjnymi technologiami wytwarzania i przechowywania energii [<http://www.opde.net/en/technologies/hybrid-systems/>],
- budownictwa, gdzie dom hybrydowy oferuje przestrzeń modyfikowalną; tego rodzaju adaptacyjność umożliwia wykorzystanie domu w celach mieszkalnych, związanych z pracą zawodową lub też do celów lokalnej społeczności [<http://www.iba-hamburg.de/>],
- sztucznej i radykalnie rozwiniętej inteligencji (*intelligence amplification*), gdzie podkreśla się konieczność przejścia od myślenia biologicznego do myślenia hybrydowego [Siwiorek 2016], w ramach którego następuje połączenie potencjału człowieka z potencjałem maszyny lub też połączenie zdolności mózgu z procesorem za pomocą nanobotów pozwalających na komunikowanie się kory mózgowej człowieka z zasobami sieci,
- działalności innowacyjnych związanych ze startupami [Duszczuk, Kessenides 2016], gdzie hybrydyzacja wiąże się z łączeniem różnorodnych idei, nowych pomysłów, wielopodmiotowym generowaniem i weryfikacją rozwiązań przy wykorzystaniu zdobyczy ICT. Kreowanie nowych, często przełomowych rozwiązań technologicznych nie odbywa się w „zaczysku korporacji”, lecz bardziej w oparciu o atuty, jakie daje powierzchnia coworkingowa, praca zdalna, serwisy społecznościowe (np. FB, Instagram, #Silesia), portale crowdfundingowe czy też konkursy i prezentacja pomysłów (jak np. Ogrody Przedsiębiorczości, Google Science Fair, Advanced StartUP).

W ujęciu ogólnym koncepcja hybrydyzacji, hybryda czy też hybrydyzacja odnosi się zatem do takich pojęć, jak: łączenie kultur, kombinacja technologii, działanie we współpracy, dzielenie się wiedzą i pomysłami, różnorodność funkcjonalna, połączenie rozwiązań konwencjonalnych z alternatywnymi, uzyskiwanie rozwiązań modyfikowalnych, elastycznych na rzecz poprawy adaptacyjności. Hybryda polega na

wyjściu poza stereotyp, często przez tworzenie rozwiązań przełomowych o wyższej adaptacyjności w relacji do warunków otoczenia. Łączenie wiedzy, doświadczeń, pomysłów, rozwiązań w zglobalizowanym i cyfrowym świecie wymaga odmiennego podejścia do planowania procesów rozwoju, wymaga zarówno nowych modeli biznesowych [Duszczyk, Kessenides 2016], jak i nowych sposobów analizy i planowania rozwoju regionalnego i lokalnego.

W wymiarze regionalnym i lokalnym kategorii hybrydy i hybrydyzacji można odnaleźć u Golubchikova i in. [2014]. Analizując zróżnicowania rozwoju miast rosyjskich, Golubchikov definiuje założenia wyjaśniające wysoki poziom zróżnicowania dynamik rozwoju ośrodków miejskich w oparciu o wzajemne interakcje pomiędzy dziedzictwem postsocjalistycznym a siłami neoliberalnego kapitalizmu. Zgodnie z jego podejściem hybrydyzacja rozwoju w wymiarze miejskim i regionalnym to: „wzajemne zakorzenienie dziedzictwa socjalizmu i neoliberalnego kapitalizmu, które wspólnie wytwarzają hybrydowe przestrzenie transformacji – czyli ‘osobliwe’ przestrzenie geograficzne dostrajające się do wymogów kapitału, ale łączące się z dotychczasowym dziedzictwem postsocjalistycznym, przemysłowym” [Golubchikov i in. 2014]. Terytorialnie rozwój hybrydowy jest postrzegany jako rodzaj rozwoju nierównomiernego (*uneven development*), będący skutkiem oddziaływania sił neoliberalnego kapitalizmu, dla których w zakresie efektywnej alokacji kapitału liczą się te miejsca w przestrzeni, które oferują zadowalający zwrot z inwestycji. Równocześnie hybrydyzacja rozwoju jest skutkiem dziedzictwa postsocjalistycznego, w tym przemysłowego, które doprowadziło do specyficznej akumulacji kapitału, tj. lokalizacji określonego rodzaju: infrastruktury społecznej i technicznej, działalności gospodarczych, kapitału ludzkiego i społecznego. W wymiarze regionalnym i lokalnym dziedzictwo postsocjalistyczne ujmowane jest zgodnie z koncepcją „ścieżki-zależności” i „zamknięcia” (*path-dependance, lock-in*). Sformułowana w ten sposób koncepcja hybrydyzacji rozwoju stanowi połączenie specyfiki miejsca, mniej lub bardziej sprzyjającej siłom neoliberalnego kapitalizmu, czego skutkiem jest wysoka różnorodność dynamik wzrostu nie zawsze korespondująca ze skalą analizowanych jednostek przestrzennych (tj. miast i regionów).

Zagadnienia znaczącego różnicowania dynamiki rozwoju miast i regionów postsocjalistycznych zostały także opisane przez Sýkorę oraz Bouzarovsky’ego. Dziedzictwo postsocjalistyczne, w tym przemysłowe generuje wielorakie dynamiki transformacji [Sýkora, Bouzarovsky 2012]. Wielorakie dynamiki transformacji cechuje pewna sekwencyjność, tj.: (1) przebiegają od uniwersalnych zmian polityczno-ekonomicznych w kierunku różnorodnych zmian społecznych, co w konsekwencji determinuje zmiany miejskie i regionalne, (2) zachodzące zmiany tworzą kompleksowe środowisko impulsów i efektów, jakie mają miejsce w przestrzeni, (3) w przestrzeni miast i regionów część nadal jest zamknięta przez dziedzictwo postsocjalistyczne, w tym przemysłowe, natomiast część podlega szybkim zmianom, np. zmianom organizacji przestrzeni, infrastrukturalnym, mieszkaniowym, gospodarczym [Sýkora, Bouzarovsky 2012]. Hybrydowa natura procesów rozwoju terytorialnego wynika z rekombinacji elementów postsocjalistycznych i kapitali-

stycznych w ciągłym procesie formowania systemu społeczno-gospodarczego, zaś wielorakie trajektorie zmian odnoszą się do przemian: instytucjonalnych, społecznych, przestrzennych [Sýkora, Bouzarovsky 2012, s. 46].

Część miast i regionów postsocjalistycznych szybko adaptuje się do nowych warunków (grupa: *post-transition* wg Leetmaa i in. [2009]), część nadal zachowuje dawne struktury. Ujęcie Sýkory i Bouzarovsky'ego skupia się na interpretacji procesów transformacji miast regionów postsocjalistycznych poprzez „wielotorową dynamikę transformacji” (*multiple transformation dynamics*) wynikającą z przenikania się czynników instytucjonalnych, społecznych i przestrzennych. Zdaniem Sýkory i Bouzarovsky'ego czynniki instytucjonalne odgrywają w procesach transformacji rolę dominującą. Zatem hybrydyzacja oznacza rzeczywistość społeczną, gospodarczą i przestrzenną będącą konsekwencją rekombinacji elementów dziedzictwa socjalistycznego i sił kapitalizmu [Smith, Swain 1998; Pavlinek 2003].

Ujęcie terytorialne koncepcji hybrydyzacji można także odnaleźć u Smitha i Timár [2010]. Zgodnie z ich podejściem hybrydyzacja oznacza wysoce niezerównoważony (*highly uneven*) i kontestowany zbiór zmian polityczno-ekonomicznych i społeczno-przestrzennych, charakteryzujący się nieciągłością [Smith, Timár 2010]. Za czynnik determinujący rozwój hybrydowy Smith i Timár uważają wpływ neoliberalnego kapitalizmu wraz z rynkowo i globalnie zorientowanymi modelami biznesowymi. Globalnie zorientowane modele biznesowe podlegają różnorodnym presjom technologicznym (cyfryzacja), społecznym, ekonomicznym, politycznym i przestrzennym o charakterze globalnym, co skutkuje tym, że ich lokalne łańcuchy wartości są ekonomicznie podatne na międzynarodową niestabilność. Adaptacja do tego rodzaju niestabilności wymusza częste dopasowanie i/lub przeorientowanie, w tym relokalizację lub zamykanie poszczególnych ogniw łańcucha wartości, co rodzi określone skutki społeczno-przestrzenne. Częste zmiany w tym zakresie powodują pojawianie się luk rozwojowych w wymiarze terytorialnym (np. zjawiska ubóstwa i nierówności pojawiają się także na obszarach miast i regionów o wysokim wzroście ekonomicznym).

3. Uzasadnienie badań nad hybrydyzacją rozwoju miast

Zdefiniowane przez Golubchikova, Sýkorę i Bouzarovsky'ego, a także Smitha i Timár koncepcje hybrydyzacji rozwoju stanowią interesujące założenia do badań nad wyjaśnieniem zróżnicowań w zakresie dynamiki rozwoju regionów Europy Środkowej. Jak wskazują wyniki prac poświęconych prężności miejskiej i regionalnej w Polsce [Drobniak (red.) 2014; Drobniak 2016], a także regionów Europy Środkowej [Suchaček 2012; Suchaček i in. 2012; Wink 2014] dynamika rozwoju terytorialnego w ostatnich dekadach charakteryzuje się:

- **znaczącym zróżnicowaniem** w wymiarze między innymi wzrostu PKB;
- **brakiem jednoznacznych powiązań pomiędzy dynamiką rozwoju a wielkością badanego ośrodka**; na przykład: część miast polskich, liczących od

20 do 100 tys. mieszkańców oraz te w przedziale od 100 do 250 tys. mieszkańców, wykazuje podobną lub wyższą dynamikę rozwoju od miast liczących od 250 do 500 tys. mieszkańców i powyżej;

- **ograniczonymi możliwościami formułowania ogólnych zależności w zakresie dynamiki rozwoju w układach terytorialnych**, między innymi w postaci trendów pomiędzy badanymi zmiennymi określającymi dynamikę rozwoju miast i regionów.

Hybrydyzacja rozwoju, w szczególności jej elementy związane z rozwojem nierównomiernym determinowanym siłami neoliberalnego kapitalizmu (*uneven development*: [Massey 1984; Harvey 2005]), dziedzictwem postsocjalistycznym determinującym „ścieżkę-zależności” (*path-dependance*: [David 2005]) oraz „zamknięcie” (*lock-in*: [David 2005]), a także różnego rodzaju presje oddziałujące na globalnie zorientowane modele biznesu [Smith, Timár 2010] mogą stanowić interesujące założenia teoretyczne do dalszych, bardziej szczegółowych badań nad dynamiką rozwoju miast i regionów. Ewentualne uszczegółowienie koncepcji hybrydyzacji rozwoju terytorialnego może przebiegać w kierunku poszukiwania i wyjaśnienia przyczyn: dużych różnicowań dynamiki rozwoju, braku powiązań pomiędzy dynamiką rozwoju a wielkością badanego ośrodka. Ponadto tego rodzaju badania mogą wzmacniać użyteczność rozwiązań formułowanych na potrzeby polityki miejskiej i regionalnej.

4. Wstępne badania nad hybrydyzacją rozwoju regionów Europy Środkowej

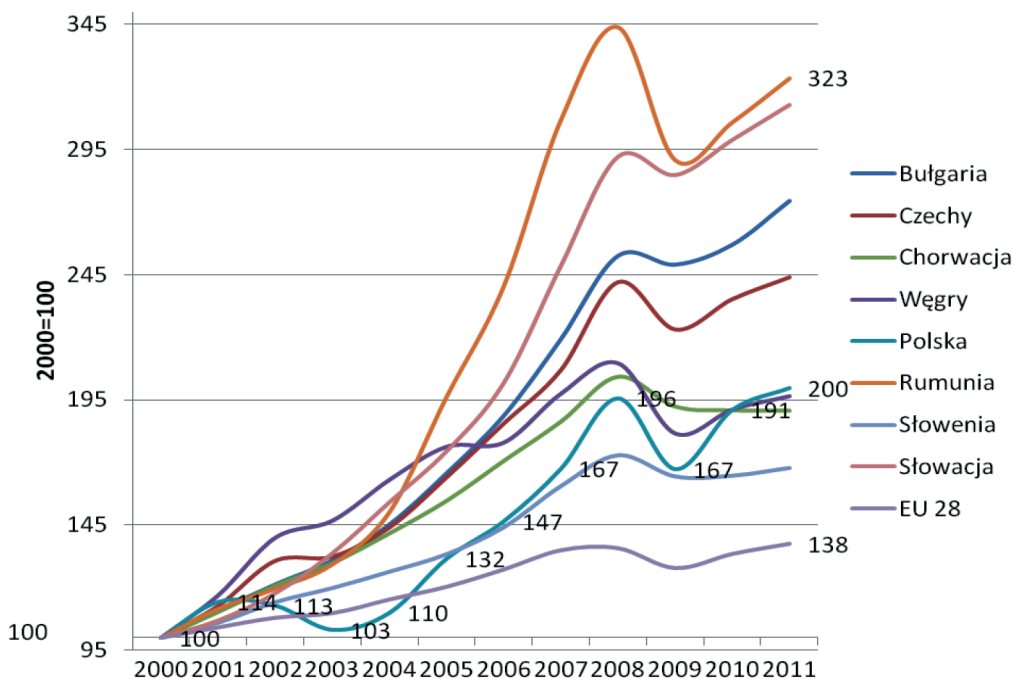
4.1. Założenia metodyczne

Celem przeprowadzonych badań empirycznych była wstępna weryfikacja różnic w dynamice rozwoju regionów Europy Środkowej z wykorzystaniem podstawowego wskaźnika wzrostu, jakim jest PKB. Analizowane dane pochodziły z lat 2000-2011 ze względu na znaczącą zmienność uwarunkowań rozwoju, tj. zarówno pozytywnych (np.: dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania rozwoju w dwóch okresach programowania unijnego), jak i negatywnych (np. globalny kryzys finansowy i spowolnienie gospodarcze). W ujęciu podmiotowym badania uwzględniały grupę wszystkich 53 regionów Europy Środkowej z poziomu NUTS2 wchodzących w skład następujących państw o charakterze postsocjalistycznym, należących do struktur Unii Europejskiej, tj.: Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Polska, Rumunia, Słowenia, Słowacja, Węgry.

Na potrzeby wniosku na temat różnicowań w dynamice rozwoju wykorzystano dane pochodzące ze źródeł Eurostatu, analizowane z wykorzystaniem indeksów dynamiki o stałej podstawie (2000 = 100). W analizach zastosowano także odniesienie do wartości bezwzględnej PKB oraz wartości przeliczonej na mieszkańca. Pomocniczo stosowana była także analiza regresji. Dla uchwycenia szerszego kontekstu hybrydyzacji rozwoju regionów Europy Środkowej wprowadzono dodatkowe porównania dynamiki wzrostu na poziomie badanych państw.

4.2. Wyniki badań

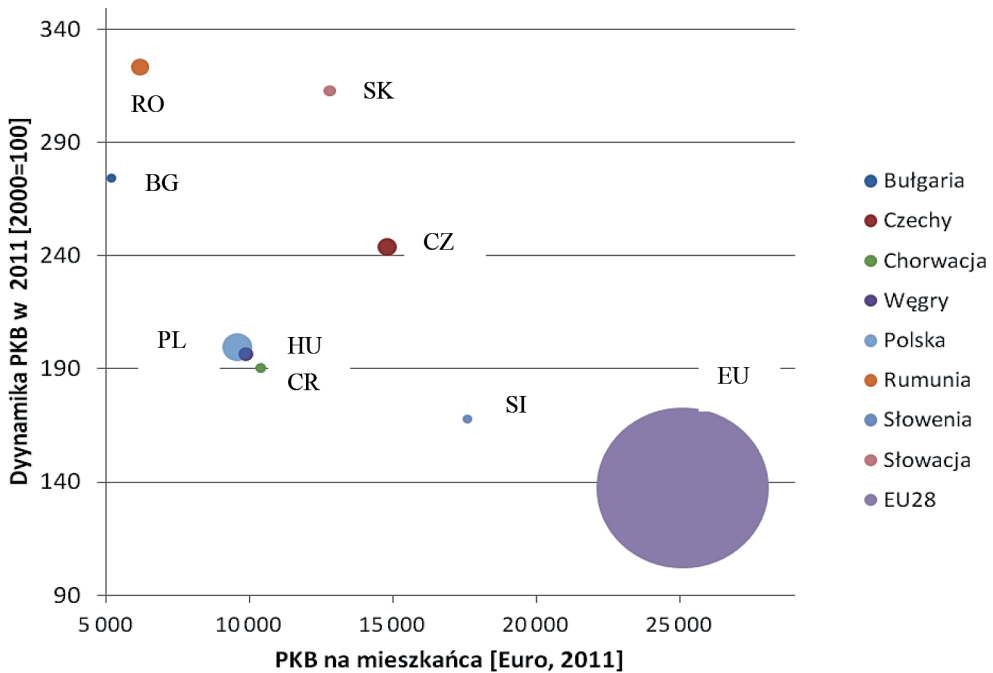
Dynamika PKB w układzie poszczególnych państw Europy Środkowej wykazuje znaczące zróżnicowania (por. rys. 1). Najszybciej w latach 2000-2011 rozwijała się Rumunia i Słowacja, tj. poziom dynamiki wzrostu ich PKB przekroczył wartość bazową ponad 3-krotnie. Do krajów Europy Środkowej najwolniej rozwijających się pod względem dynamiki PKB należą Polska, Chorwacja oraz Węgry, których to poziom PKB uległ w przybliżeniu podwojeniu.

Rys. 1. Dynamika PKB w krajach Europy Środkowej w latach 2000-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Analiza dynamiki wzrostu PKB krajów Europy Środkowej prezentowana w wymiarze portfelowym, tj. z wykorzystaniem wartości PKB na mieszkańca (2011 r.), oraz dynamiki PKB (2011 r.) i wartości bezwzględnej PKB (wielkość okręgów na rysunku 2) potwierdza znaczące zróżnicowanie analizowanej zmiennej. Znaczące zróżnicowanie PKB krajów Europy Środkowej dotyczy zarówno dynamiki wzrostu, jak i wielkości PKB na mieszkańca oraz bezwzględnej wartości PKB. Co istotne, państwa, których dynamika wzrostu PKB jest wysoka (jak Słowacja czy Czechy), wykazują równocześnie relatywnie wysoką wartość PKB na mieszkańca. Istotnym spostrzeżeniem jest także znacząca różnica wartości bezwzględnej PKB rejestrowanej dla wszystkich krajów UE oraz dla poszczególnych państw Europy Środkowej, wskazują-

Oznaczenia: BG – Bułgaria, CR – Chorwacja, CZ – Czechy, EU – Unia Europejska (28 państw), HU – Węgry, PL – Polska, RO – Rumunia, SI – Słowenia, SK – Słowacja.

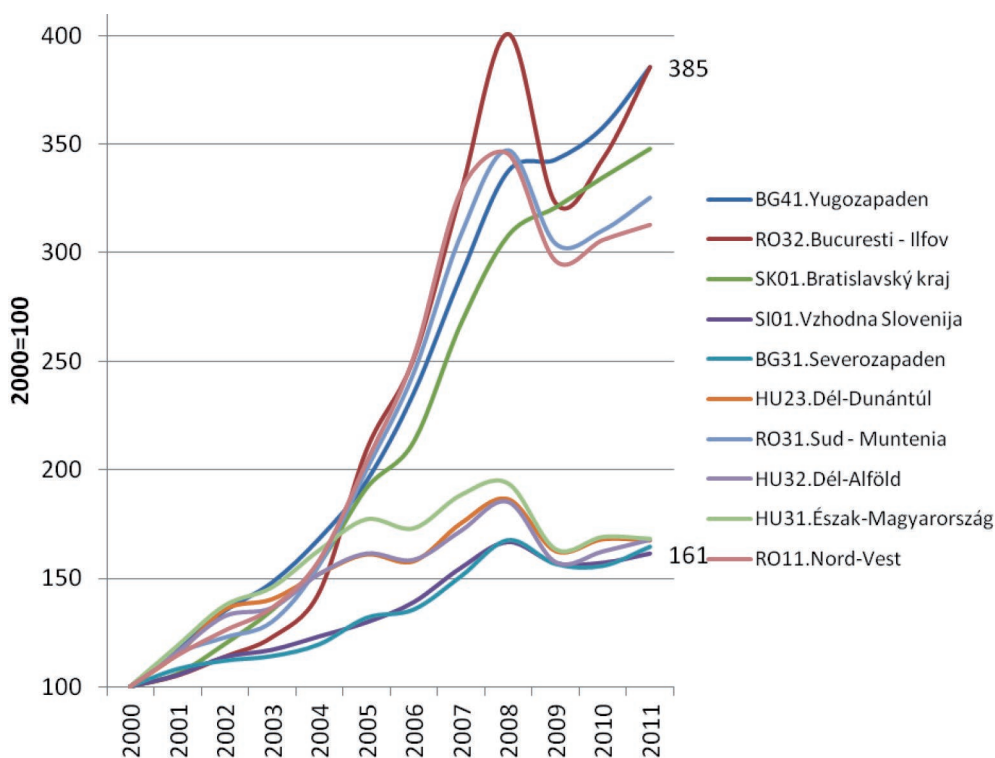
Rys. 2. PKB na mieszkańca, dynamika i skala PKB krajów Europy Środkowej w relacji do UE28 (2011)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

ca na istnienie bardzo dużej luki rozwojowej w wymiarze gospodarczym, w tym determinowanej postsocjalistycznym i przemysłowym dziedzictwem tych państw.

Jeszcze większe zróżnicowanie dynamiki wzrostu PKB widoczne jest w grupie regionów państw Europy Środkowej (por. rys. 3). Najszybciej rozwijające się regiony powiększyły PKB niemal czterokrotnie (BG41: Yugożapaden oraz RO32: Bucuresti – Ilfov), podczas gdy w regionach najwolniej rozwijających się wzrost ten – w relacji do 2000 roku – był wyższy o około 60% (HU31: Észak-Magyarország, HU23: Dél-Dunántúl, HU32: Dél-Alföld; SI01: Wschodna Slovenja, BG31: Severozapaden).

Regiony o najwyższym wzroście, tj. bułgarski Yugożapaden oraz rumuński Bucuresti – Ilfov, związane są ze stolicami badanych państw, stąd też ich wysokie dynamiki wzrostu wynikają z występowania silnego ośrodka centralnego (Sofia i Bukareszt). Niemniej wysokie dynamiki wzrostu PKB notowane są także w rumuńskich regionach Sud – Muntenia (310 wartości bazowej z 2000 roku) oraz Nord-Vest (306 wartości bazowej z 2000 roku), których ośrodki miejskie nie mają charakteru stołecznego.

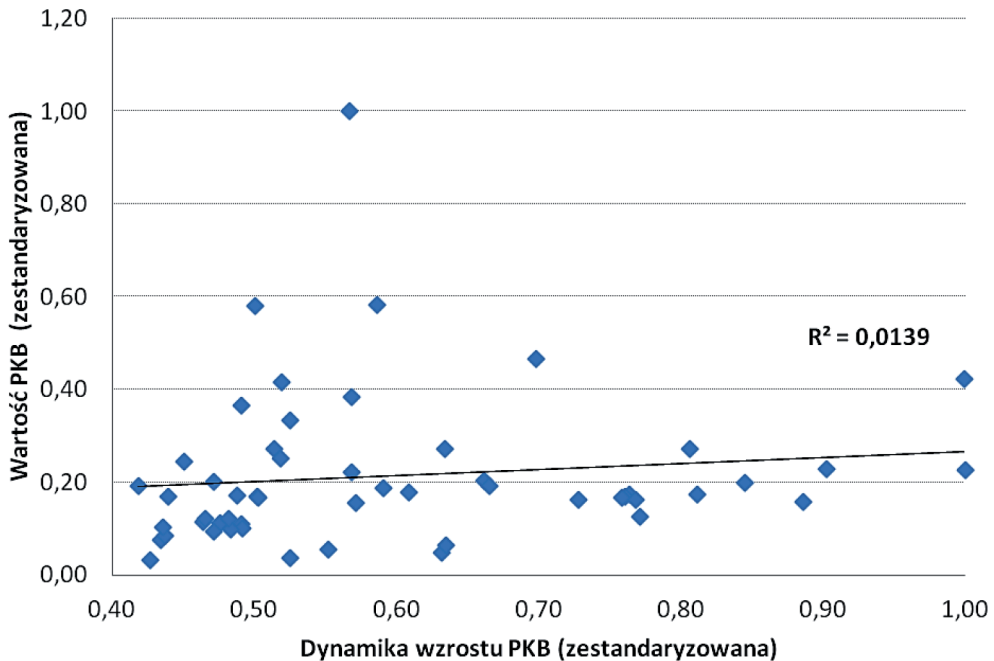
Rys. 3. Dynamika PKB w regionach Europy Środkowej: 5 regionów NUTS2 o najszybszym i 5 regionów NUTS2 o najwolniejszym wzroście (2000-2011)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Standaryzując wartości indeksów dynamiki PKB oraz wartości PKB dla badanych regionów Europy Środkowej¹, można uzyskać bardziej złożony obraz ujawniający znaczące zróżnicowania w zakresie ich rozwoju gospodarczego (por. rysunek 4).

Część regionów cechuje niska wartość wzrostu PKB przy równocześnie relatywnie niewielkiej bezwzględnej wartości PKB (dynamika wzrostu PKB w zakresie 0,4-0,6 oraz wartość PKB w zakresie do 0,4). Część regionów Europy Środkowej wyróżnia się wysoką dynamiką wzrostu PKB (tj. powyżej 0,6) przy równocześnie niskiej wartości bezwzględnej PKB (zakres indeksu do 0,4). Jest jednak kilka regionów, dla których zarówno dynamikę wzrostu (tj. powyżej 0,6), jak i wartość PKB (tj. powyżej 0,4) można uznać za wysokie. Tego rodzaju istotna zmienność poziomu rozwoju gospodarczego regionów Europy Środkowej powoduje, iż występują trud-

¹ Standaryzacja do wartości maksymalnych.

Rys. 4. Dynamika wzrostu PKB (2000-2011) a wartość PKB w regionach Europy Środkowej (2011)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

ności w jednoznacznym określeniu, między innymi za pomocą analizy regresji, zależności pomiędzy dynamiką wzrostu PKB a jego bezwzględną wartością (por. rys. 4 – współczynnik R^2 przyjmuje bardzo niską wartość).

4. Podsumowanie

Sytuacja gospodarcza badanych regionów Europy Środkowej mierzona wskaźnikami PKB wskazuje, iż poziom zróżnicowania dynamik wzrostu oraz wartości bezwzględnej PKB wyróżnia znaczące zróżnicowanie. Wysoka wartość wzrostu PKB w przypadku nie każdego regionu wiąże się z występowaniem na jego obszarze miejskiego ośrodka stołecznego. Wysokiej wartości wzrostu PKB nie zawsze towarzyszy również niska jego wartość bezwzględna – odwrotna zależność również występuje, co może wskazywać na hybrydowy charakter tendencji rozwojowych. Częściowo taki wniosek potwierdzają różnice wartości dynamiki PKB wśród badanych regionów, które należy uznać za bardzo duże, tj. od 161 do 385 (wartości bazowej z 2000 roku).

Uzyskane wyniki badań wpisują się w założenia koncepcji hybrydyzacji rozwoju. W szczególności odnosi się to do: występowania znaczącego zróżnicowania po-

ziomu dynamik rozwoju, braku jednoznacznych powiązań pomiędzy dynamiką rozwoju a wielkością i rangą regionu oraz ograniczonymi możliwościami formułowania ogólnych zależności w zakresie dynamiki rozwoju regionów krajów Europy Środkowej.

Zaprezentowane w badaniach znaczące zróżnicowanie rozwoju gospodarczego regionów Europy Środkowej może wskazywać na potrzebę bardziej szczegółowego podejścia do zagadnień programowania rozwoju regionalnego na terytoriach cechujących się postsocjalistyczną „ścieżką zależności” w środowisku globalnych modeli biznesu. Wysoki poziom zróżnicowania dynamik wzrostu oraz jego wartości bezwzględnej dotyczy całej zbiorowości badanych regionów. Wyniki badań mogą także sugerować konieczność innego spojrzenia na ugruntowane przekonanie zakładające, iż w przypadku regionów posiadających ośrodek stołeczny, tj. zazwyczaj o większej liczbie mieszkańców i większej gęstości zaludnienia, procesy rozwoju przebiegają w sposób bardziej dynamiczny, zaś w przypadku pozostałych terytoriów procesy tego rodzaju cechują się mniejszą dynamiką.

Literatura

- David P.A., 2005, *Path Dependence in Economic Process: Implications for Policy Analysis in Dynamical Systems Contexts*, [w:] Dopfer K. (ed.), *The Evolutionary Foundations of Economics*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 151-194.
- Drobnik A., 2016, *Hybridization of Urban development – resilience and development dynamics of cities in Poland*, RSA Annual Conference, Graz, Austria 3rd-6th April 2016.
- Drobnik A. (red.), 2014, *Urban resilience concept and post-industrial cities in Europe*, University of Economics in Katowice, Helion, Katowice.
- Duszczyk M., Kessenides D., 2016, *W garażu jest moc*, *Bloomberg BusinessWeek*, nr 7-8 (154-155), lipiec-sierpień, s. 78-83.
- Golubchikov O., Badyina A., Makhrova A., 2014, *The hybrid spatialities of transition: Capitalism, legacy and uneven urban economic restructuring*, *Urban Studies*, vol. 51(4), March, s. 617-633.
- Harvey D., 2005, *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press, Oxford.
- Leetmaa K., Tammaru T., Anniste K., 2009, *From priority-led to market-led suburbanisation in a post-communist metropolis*, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, vol. 100, no. 4, s. 436-453.
- Massey D.B., 1984, *Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production*, Methuen, New York.
- Patkar M.R., Keskar Y.M., 2014, *Hybridization as a New Paradigm of Urban Development in metropolitan city, case of Pune City, India*, *International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology*, vol. 3, issue 1, January, s. 8529-8530.
- Pavlinek P., 2003, *Alternative theoretical approaches to post-communist transformations in central and eastern Europe*, *Acta Slavica Iaponica*, vol. 20, s. 85-108.
- Rio Declaration, 1992 on Environment and Development, United Nations.
- Siworek R., 2016, *Narodziny hybrydy*, *Gazeta Wyborcza*, 23-24 lipca, s. 32-33.
- Smith A., Swain A., 1998, *Regulating and institutionalizing capitalisms: the micro-foundations of transformation in eastern and central Europe*, [w:] Pickles J., Smith A. (ed), *Theorising Transition: The Political Economy of Post-communist Transformations*, Routledge, London, s. 25-53.

- Smith A., Timár J., 2010, *Uneven transformation: Space, economy and society 20 years after the collapse of state socialism*, *European Urban and Regional Studies*, vol. 17(2), s. 115-125.
- Suchaček J., 2012, *On the Emergence of Resilience and Adaptability: An Evolutionary Perspective*, *Journal of Economics and Management*, vol. 10, s. 22-30.
- Suchaček J., Krpčová M., Stachonová M., 2012, *Transition and resilience in Czech post-industrial towns: The case of Ostrava and Karviná*, *Regions Magazine*, vol. 286, issue 1, s. 17-20.
- Sýkora L., 2009, *Post-socialist cities*, [w:] Kitchin R., Thrift N. (ed.), *International Encyclopedia of Human Geography*, vol. 8, Elsevier, Oxford, s. 387-395.
- Sýkora L., Bouzarovsky S., 2012, *Multiple transformations: Conceptualising the post-communist urban transition*, *Urban Studies*, vol. 49, issue 1, s. 43-60.
- Wink R., 2012, *Economic resilience as the evolutionary concept for the post-industrial regions: the case of Leipzig and Halle*, *Journal of Economics and Management*, vol. 10, s. 60-72.
- Wink R., 2014, *Regional economic resilience: European experiences and policy issues*, *Raumforschung und Raumordnung*, vol. 72, issue 2, April, s. 85-91.

Źródła internetowe

- <http://developer.telerik.com/featured>.
- http://www.afdc.energy.gov/vehicles/electric_basics_hev.html.
- <http://www.chemicool.com/definition/hybridization.html>.
- <http://www.dictionary.com/browse/hybrid>.
- <http://www.iba-hamburg.de/>.
- <http://www.opde.net/en/technologies/hybrid-systems/>.
- <http://www.rehab.research.va.gov/jour/09/46/3/Kobetic.html>.